

*Bizans
Devrinde
Eyüpsultan*

Doğu Roma İmparatorluğu, I. Kostantin tarafından kurulup, şehrin etrafındaki muazzam surlar yapıldıktan sonra Eyüp'te de bazı eserler meydana getirmişlerdi. O tarihte Eyüpsultan dediğimiz semt, Kozmidyon adını taşıyordu.

Celal Esad Arseven, Eski İstanbul adlı eserinde: "Blakharnae Sarayı cihetinde ve Haliç sahilinde Cosmidion isminde bir köy vardı. Şimdiki Eyüp'ün olduğu yeri işgal eden bu köyde büyük bir kilise ile çeşmeler ve şatolar vardı. Bu şehirle saray arasında ahşaptan bir sirk (canbazzhâne) vardı. Ahşaptan olduğu cihetle XYLOCERKOS tesmiye olunan bu canbazzhâne Saint Cosme ve Damien Manastırı yanında imiş. Bu köye Cosmidion tabiri de ihtimal ki bu manastırın isminden olsa gerektir" diyor.

Kozmidyon, küçük bir köydü. Fakat havasının güzelliği ve bilhassa civarındaki ormanlarda av hayvanlarının çokluğu ile tanınmıştır. Bizans imparatorlarından Leon I. (457-474) burada bir avsaray yaptırmış ve buna AYAMAMA adını vermişti. Sarayın yanında ise Ayamama Kilisesi ve manastırı bulunuyordu. Burada bir de hipodrom vardı.

Mehmed Ziya Bey, İstanbul ve Boğaziçi adlı eserinde diyor ki:

"Kozmid denilen mahalde, Toklu İbrahim Dede'nin ve diğer Sahabenin medfun bulunduğu iç kalenin Yağhane Değirmeni Sokağı tarafına açılan, Vlaharna Kapısı yakınında vaktiyle Aya Fotini ve bugün Feshane'nin bulunduğu mahalde Aya Ratelemon yahud Teodora'nın kilise ve şatosu vardı ki bunlar Jüstinyen I. (527-567)'in eşi İmparatoriçe Teodora (ölm. 547) yaptırmıştı. Bu mabet, taş köprüünün civarında olup bir zaman Bizans'a yardıma gelen Got askerlerinin ikametine terk edilmişti.

Bu kiliseden az ötede şimdiki Defterdar mevkii civarın-

da ahşap bir köprü vardı. Bunu Kayser Jüstinyen sonradan 12 kemer üzere kargir olarak inşa ettirmişti. Ahali, Eyüp cihetinden Sütüce tarafına bu köprüden geçirdi. Bu köprüye bir vakitler Kamiloye Fire yani Deve Köprüsü derlermiş.

Bu köprüyü geçince vaktiyle bir saray ile Aya Mamas'ın küçük bir limanı vardı. Bu liman mahalli bugün Defterdar İskeleyi namıyla marufdur. Bu saray, Fatma Sultan Sarayı'dır ki Feshanei mire bu sarayın geniş arazisini işgal etmektedir.

Kozmidyon'da ve II. Teodos (408-450) zamanında biçare Pavlin tarafından tesis edilip Haçlı seferleri zamanında Boemond tarafından işgal edilen manastırın yanında süslü kemerli bir divanhene ve bir de Atmeydanı denilen Hipodrom vardı.

Bu meydanın etrafı tahta parmaklıkla çevrilmiş olduğundan Skolokerkos (Odun-Sırık demektir) diye şöhret bulmuştu. İmparator Büyük Leon (T. 457-474) tarafından Haliç sahilinde inşa edilen Aya Mamas Manastırı da burada idi. Bu manastır sonradan 1185 senesinden 1195 senesine kadar hükümet süren ve Melek sıfatıyla isimlendirilen II. İshak tarafından yenilenmiştir.

İmparator Mavris (582-602) senesinde beş oğlu ile beraber Kadıköy civarında, Kalamış Körfezi'nde Ports Evrope Limanı'nda idam edilmiş ve bu manastıra defnedilmişlerdi ki eşi de burada gömülüdür.

Ayios Mamas Manastırı gerek mevkiinin güzelliği ve gerek şehrin gürültüsünden uzaklığı ile tövbe ve istiğfar maksadıyla Cenab-ı Hakk'a ibadet ve taatda bulunanlar için pek güzel bir mahaldir.

Aya Mama Sarayı'ndan biraz ötede ve Eyüp cihetinde

Anargirler'in Kome Damin Kilisesi vardı. Bu kilise, âlim ve muallim Pavlin tarafından tesis ve sonra İvas Tiriyanus tarafından yenilenmiştir. Çünkü Kayser Jüstinyanus, fena bir hastalıktan kurtulduğundan şükran nişanesi olmak üzere kiliseyi tecdid ettirmişti. Pavlin, adi ve asılsız bir şüphe üzerine İmparator Genç Teodos tarafından öldürülmüştür.

Müverrihinden Kayserili Perukopis, bu kiliseyi tarif ederken diyor ki: Halic cihetinden bu kiliseye gidenler onu karşılarında ayrıca bir tepe (Akrapol) gibi bulurlar. Müverrihin, akrapölden maksadı, kilise o derece tahkim ve etrafı yüksek duvarlarla o merteye muhafaza edilmiş idi ki uzaktan görenler burasını adeta bir müstahkem mevki zannederlerdi.

Haçlı seferleri zamanında bu kilise sonradan Kudusi Şerifin tahliyesine giden Prens Boemond (Nisan 1097 tarihinde Aziz Kosmas ve Aziz Damianus Manastırları kendisine karargah olarak tahsis olundu. Ertesi gün imparator Aleksî tarafından huzuruna kabul edildi. Boemund iki ay sonra Türler'e esir düştü ve Niksar Kalesi'ne hapsedildi. Karargah olduğundan dolayı Fransızlar'ın Şatosu diye de şöret bulmuştu.

Zamanımızda adı geçen dört kilise ile sarayın eseri bile kalmamıştır. Zira ilk defa Bulgarlar birkaç kere İstanbul'a saldırdıkları zaman bu binaları yağma ederek yakmışlardı. Bulgarlar 713-811-913 ve 924 tarihlerinde İstanbul Surları önüne gelmişlerdi. 713 senesinde Bulgar hanı Tervel, eski müttefiki II. Jüstinyen'in intikamcısı sıfatıyla onun katili olan yeni Bizans İmparatoruna karşı savaş açtı. İstanbul surları önüne kadar ilerliyerek Bizans başşehirinin civarını yakıp yıktı. Eyüp beldesi de bu tahribattan nasibini aldı. 811 tarihinde İmparator Nikefor Bulgarlar'ca öldürülünce, Bulgar hanı Krum İstanbul kapılarına dayanmış ve şehrin etrafını yağma etmişti.

İstanbul ve çevresi en büyük tahribata Haçlı Seferleri sırasında uğradı. 13 Nisan 1204 de Bizans başşehri ve civarı Haçlı ve Venedikliler'in eline geçti. Şehir ve çevresi üç gün yağma edildi ve ölüm hüküm sürdü. Mabetler dahi tahrip edildi. "Omuzlarında İsa'nın haçını taşıyan bu adamlara nisbetle Araplar bile daha insan dostu ve daha merhametli idiler.

1236 senesinde İstanbul, Bulgar ve müttefiklerince muhasara edilmiş ve çevresi yağma edilerek yakılıp yıkılmıştı.

Fatih Sultan Mehmed 1453'de İstanbul önüne geldiğinde Eyüp ve civarındaki mabetler artık birer taş yığını halinde idi. Bu taşların bir kısmı Eyüpsultan Türbesi ve Camiinin yapımında kullanıldı.

Aya Mama Sarayı pek büyük değildi. Lakin son derece

zarif ve muhteşemdi. Odalarının, salonlarının ve dehlizlerinin yapımında mermer ve somaki kullanılmıştı. Tavanları ile duvarlarına altın mozaiklerle mukaddes resimler yapılmıştı. Saraya pek yakın olan Aya Mama Manastırında, artık dünya işleri ile alakasını kesmiş olan saray kadınları oturuyordu. Manastırın küçük kilisesinin baş papazı, büyük bir imtiyaza malikti. Harbe gidecek İmparatorlarda asilzade ve kumandanlara, hareketlerinden evvel bu kilisede, özel bir merasimle kılıç kuşatırlardı.

Aya Mama Sarayı'nda cereyan etmiş olan bazı olayların tatlı ve acı hatıraları vardı. İmparatorice İren' (791-802) in oğlu Kostantin, karısı Mari'yi, Mukaddes Saray'da bırakarak, meşhur bir sokak kadını olan Teodora ile bu sarayda yaşamıştı. Zulüm ve tahakkümden dolayı aleyhine isyan edilen III. Mihail (842-867)'in kafası asiler tarafından bu sarayda koparılmış ve bir futbol topu gibi ayaklarla vurula vurula sahile kadar indirilen o talihsiz baş, Halic'in durgun sularına atılmıştı.

Bulgarlar, Konstantinopol şehrini almak hülyasıyla Bizans surlarına hücum ettiklerinde, surların haricinde bulunan Aya Mama Sarayı ile manastırını da tahrib ettiler, bütün eşyaları ile beraber, sarayın altın damarlı somaki direklerini, kapı ve pençelerini sökerek memleketlerine götürdüler. Kozmidyon semtindeki başlıca kiliseler, Aya Fotini, Ayios Pantelemon, Ayios Anargyros, Ayios Mamas ve en meşhuru olarak da Ayios Kozma-Damianos idi. Son zikredilen kilise Halic'e nazır tepenin üzerinde, metin duvarlar ortasında bir kale gibi yükseliyordu. Teodos II. (408-450) zamanında yapılmış olan bu kilise meşhur bir ziyaretgah idi. Bölgenin, Kozmidyon adı da bu kilisenin isminden türetilmişti. Aya Mama Sarayı ve kilisesi Otakçılar Camii civarında idi. Burada ayrıca bir de Leonf Makelos Manastırı vardı. Fetihden önce her ikisi de harabe halinde idi.

Hız. Hâlid Türbesi'nin yer ve civarı servi ağaçları ile kaplı olup, Bizanslılar Avcı manasına gelen Kinigos derlerdi. Buradaki geniş çayırılıkta bu ismi taşıyan bir de imparatorlara mahsus bir av köşkü vardı.

Bostan İskelesi civarında ve Bahariye tarafındaki sahil şeridinde küçük bir liman ile devlet gemilerini yapmaya mahsus bir tersane bulunuyordu. Liman, Kağıthane Deresi'nin getirdiği çamurlarla dolmuştu. Fakat İmparator Kantakuzen (1347-1354) bir hayli para sarf ederek limanı dolduran çamurları temizlemişti.

İstanbul'un fethinden sonra Eyüp ve civarında değişik tarihlerde 46 cami ve mescit, 49 tekke, 72 çeşme, 2 hamam, bir çok türbe ve sahil saray yaptırılmıştır.